

УДК: 636.32/.38:631.1

Микитин Л.Є., асистент
Бінкевич В.Я., к.вет.н., доцент
Білик О.Я., асистент[©]

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІВЧАРСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто функціонування галузі вівчарства в Україні, зокрема динаміку поголів'я та виробництво основних видів продукції, також здійснено оцінку сучасних перспектив розвитку вівчарства.

Ключові слова: *вівчарство, економіка, порода, динаміка, розвиток, поголів'я, вовна, баранина.*

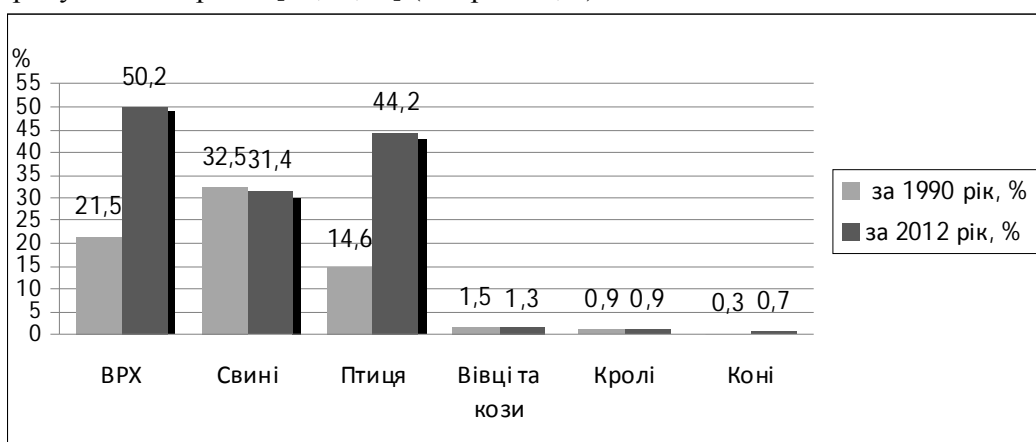
Вівчарство історично було невід'ємною частиною народного господарства України, забезпечуючи його потреби в специфічних видах сировини і продуктах харчування. На пасовищах, що не можуть прогудувати велику рогату худобу, вівці ефективно перетворюють грубий корм на м'ясо, яке за цінністю — вмістом білка, амінокислот, вітамінів і мінеральних речовин — не поступається яловичині, а вміст холестерину в ньому в кілька разів менший, ніж в яловичині й свинині. Унікальним продуктом вівчарства є натуральна овеча вовна. Вона характеризується цінними технологічними властивостями, що роблять її ідеальною сировиною для виробництва різноманітних видів одягу, технічних тканин, килимів, валяного взуття й фетрових виробів. Товари, що їх виготовляють з натуральної шерсті, мають високі теплозахисні властивості, добру гігроскопічність та інші якості, що їх позбавлена решта натуральних, а також штучних волокон [2,4,8].

Вітчизняний генофонд складається з різних за напрямком продуктивності порід і типів овець, зокрема: тонкорунні (асканійська тонкорунна з таврійським внутрішньопородним типом; прекоз з закарпатським та харківським типами); напівтонкорунні (цигайська з приазовським та кримським, асканійська м'ясо-вовнова з кросбредним, чорноголовим, одеським, буковинським та дніпропетровським типами); смушкові (каракульська, сокільська породи та асканійський тип багатоплідного каракулю); грубововнові (українська гірськокарпатська порода) [4,6].

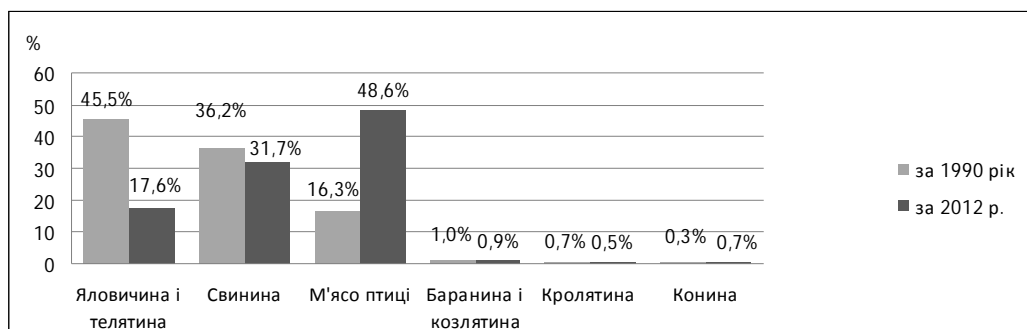
В даний час створення нових порід, типів і ліній овець, пристосованих до різних природно-кліматичних умов нашої країни, розробка сучасних прогресивних технологій виробництва і переробки продукції вівчарства зумовлюється соціально-економічними умовами розвитку суспільства, рівнем фундаментальних теоретичних знань, успіхами галузевої науки і ефективністю використання наукових досягнень у виробництві [7,9,13].

Сьогодні над вирішенням проблем галузі під науково-методичним керівництвом Національного наукового селекційно-генетичного центру з вівчарства плідно працюють науковці восьми науково-дослідних установ системи НААНУ (Інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова", Інститут біології тварин, Інститут землеробства і тваринництва західного регіону, Інститут тваринництва центральних районів, Буковинський інститут АПВ, Закарпатський інститут АПВ, Кримський інститут АПВ, Коломийська та Гірськокарпатська ДСДС) та аграрних університетів: НАУ, Херсонський ДАУ, Одеський ДАУ, Луганський ДАУ, Дніпропетровський ДАУ, Харківська ЗВА. Взагалі, науковою спільнотою вівчарів України накопичено багатий теоретичний та практичний матеріал з селекції, генетики, технології, біотехнології, годівлі овець [7,15].

В процесі реформування аграрного сектора економіки вівчарство виявилось найменш захищеним. Неврегульованість економічних процесів у перехідний період призвели до скорочення поголів'я овець та виробництва продукції вівчарства [11,12,14] (діаграма 1, 2).

Діаграма. 1. Структура вирощеного поголів'я різних видів тварин, %

Діаграма. 2. Структура виробництва м'яса різних видів тварин, %

Дальший розвиток вівчарства в Україні здійснюватиметься на основі збільшення поголів'я овець і підвищення їх продуктивності [3,9].

Для рентабельного ведення галузі в умовах ринку необхідно створити систему захисту і державної підтримки. Для забезпечення еквівалентного обміну між галуззю вівчарства та промисловістю важливе значення має встановлення цінового паритету, щоб товаровиробник за виручені кошти від реалізації власної продукції мав можливість відновити не тільки використані у процесі виробництва ресурси, а й здійснювати розширене відтворення [2,7,9].

Підвищення економічної ефективності вівчарства передбачає збільшення виробництва продукції на основі зростання поголів'я овець та їх вовнової і м'ясної продуктивності. Враховуючи сучасний стан розвитку вівчарства та потребу промисловості у вовнової продукції, основним на перспективу залишається тонкорунне і напівтонкорунне вівчарство, представлене на 35% вівцями асканійської породи (Степова зона), на 25% цигайськими вівцями (АР Крим, Одеська і Донецька області). Значні перспективи має розведення гірськокарпатських овець з білою килимовою вовною та смушкове вівчарство, представлене каракульською та сокільською породами [11,13].

Вівчарство порівняно з іншими галузями продуктивного тваринництва є найменш інтенсивним. Воно розвивається переважно на дешевих пасовищах і грубих кормах з невеликими витратами концентрованих кормів. У зв'язку з цим головним напрямом розвитку вівчарства є інтенсифікація галузі. Виробництво продукції вівчарства можна значно збільшити за умови розвитку і зміцнення кормової бази, підвищення рівня і якості годівлі овець [1,2].

Ефективність вівчарства залежить також від удосконалення існуючих порід і типів овець з метою підвищення їхнього продуктивного потенціалу і адаптованості до конкретних умов розведення [8,9].

Удосконалення породного складу і племінних якостей овець передбачає не тільки збільшення вовнової продуктивності поголів'я, а й селекцію їх на багатоплідність, високу оплату корму продукцією, міцність конституцій та пристосованість до нових технологій [1,3].

Основою інтенсифікації вівчарства є розвиток і зміцнення його матеріально-технічної бази. Інтенсивні технології значно зменшують трудомісткість виробництва продукції і в 2-3 рази підвищують продуктивність праці при повному використанні потенціальних можливостей овець [5].

Розвиток вівчарства найефективніший у спеціалізованих господарствах. Рациональний розмір вівчарської ферми в спеціалізованих господарствах Степової і Лісостепової зон - 6-12, а в Поліссі - 3-6 тис. овець [10,13].

У міжгосподарських підприємствах рекомендується вівчарські комплекси вовнового напрямку в зоні Степу на 12-24, Лісостепу - на 6-12 і Полісся - на 3-6 тис. гол. вівцематок. Досвід впровадження прогресивної технології в дослідному підприємстві „Асканія-Нова” свідчить, що в спеціалізованих вівчарських підприємствах можна одержувати до 6 кг вовни на вівцю і до 130 ягнят на 100 маток із закріпленням за одним оператором до 500 маток або 1200 гол. молодняку [7,10].

На сьогодні розвиток вітчизняного тваринництва потребує розрахунку балансу виробництва, споживання та експортного потенціалу. Так, перспективним м'ясним напрямом наразі є українське вівчарство, яке може стати потужним експортером баранини на міжнародному ринку [7].

Розвиток галузі визначає переважно тонкорунне вівчарство, представлене такими високопродуктивними породами, як асканійська і прекос. Тонкорунне вівчарство розміщується в більшості господарств Степу і Лісостепу України. У степовій зоні розводять овець асканійської породи, а в лісостеповій - породи прекос. З метою підвищення племінних і продуктивних якостей тонкорунних порід овець у країні створені спеціалізовані вівчарські господарства, які займаються розведенням тварин, що добре поєднують високу вовнову і м'ясну продуктивність [1,4].

Напівтонкорунне вівчарство розвивається здебільшого в господарствах АР Крим, Донецької та Одеської областей. Продуктами виробництва є напівтонка вовна різної якості та баранина. Тому поряд з підвищенням вовнової продуктивності овець велике значення має поліпшення їхніх нагульних і відгодівельних якостей. Основною породою напівтонкорунних овець, яких розводять у південних районах України, є цигайська. Вівці цієї породи скороспілі, мають якісну вовну і порівняно високу м'ясну продуктивність нагульного поголів'я. Крім того, цигайські вівці, особливо молодняк, дають овчини, які широко використовують для виробництва цінної хутряної сировини [1,4].

У господарствах Рівненської та Чернігівської областей розводять овець чорноголової породи з вовною крос-бредного типу. Вівці цієї породи мають середню вовнову продуктивність, добру скороспілість, відзначаються хорошими м'ясними якостями і пристосовані до порівняно вологого місцевого клімату [1,2].

Напівгрубововних овець розводять переважно в передгірних і гірських районах Карпат. Вовна цих овець неоднорідна за своїм складом, вона включає пух, перехідний волос і порівняно тонку ость. При розведенні таких овець одержують килимову вовну, а також баранину та овчини. У нашій країні напівгрубововний напрям вівчарства розвивається на основі розведення гірсько-карпатських овець. Для збільшення виробництва і поліпшення якості вовни місцевих овець схрещують з напівтонкорунними баранами цигайської породи [1,2,4].

Грубововне вівчарство представлене багатьма породами таких напрямів, як смушковий, шубний, м'ясо-сальний (курдючний) та м'ясо-вовно-молочний. В Одеській і Чернівецькій областях розводять грубововних овець смушкового напрямку. Від основної породи - каракульської - одержують цінні каракульські смушки, які користуються великим попитом у населення і є важливим товаром міжнародної торгівлі [2,4].

У господарствах Полтавської і Дніпропетровської областей розводять грубововних овець смушкового напрямку сокільської породи. Основною продукцією сокільських овець є сірі смушки різних відтінків. Важливе значення

в сокільському вівчарстві має також доїння маток: за період лактації (100-120 днів) одна вівцематка може дати 50-60 кг молока середньої жирності 7,8% [2].

Стан агропромислового комплексу свідчить, що економічний механізм держави в пореформений період не спрацював на користь сільськогосподарського виробництва, в тому числі і галузі вівчарства [5,13].

Збереження вівчарства для України має глобальний характер. Продукція галузі найменш трудомістка і є найкориснішою серед усіх видів тваринництва.

У зв'язку з кризовими явищами в агропромислового комплексі країни економічні процеси, пов'язані з відродженням галузі вівчарства, стають можливими лише у фінансово забезпечених господарствах різних форм власності [7,8].

Актуальність поставленої проблеми ставить на порядок денний пошук резервів для формування ресурсного потенціалу галузі вівчарства як економічної системи, спроможної забезпечити розширене відтворення стада овець в ринкових умовах [10,16].

З метою пошуку резервів збільшення наявного поголів'я в державі поставлено завдання по визначенню можливостей розведення великих стад овець у фінансово стійких сільськогосподарських підприємствах в ринкових умовах. Саме в таких господарствах є як фінансові, так і організаційні резерви для збільшення поголів'я овець і здешевлення їх утримання [13].

Але поряд з великими вівчарськими господарствами правомірне існування і невеликих селянських (фермерських) вівчарських господарств. Для цих господарств витримати конкуренцію з великими вівчарськими господарствами можна тільки використовуючи комплексну продуктивність овець: вовну, ягнятину, молоко, овчини, смушки [13,16].

Занепад вівчарства в Україні протягом трансформаційного періоду в першу чергу позначився на скороченні поголів'я, яке за період 1991-2012 рр. в усіх категоріях господарств зменшилося від 7,9 млн до 1,1 млн голів, або в 7,2 рази, в тому числі у сільськогосподарських підприємствах від 7,1 млн гол. до 0,3 млн гол., або в 24,3 рази із збільшенням від 0,7 млн гол до 0,8 млн гол. у господарствах населення, або на 10% [12,14]. (таб. 1).

Таблиця 1

Динаміка поголів'я овець, 1991-2012 рр.

Рік	Загальна кількість овець, тис.гол.	Вівцематки і ярки, тис.гол.
1991	7896,2	3251,0
1996	3209,3	1738,8
2001	963,1	593,5
2006	872,2	609,6
2008	1095,7	805,9
2009	1197,0	872,9
2011	1100,5	792,3
2012	1093,2	751,2

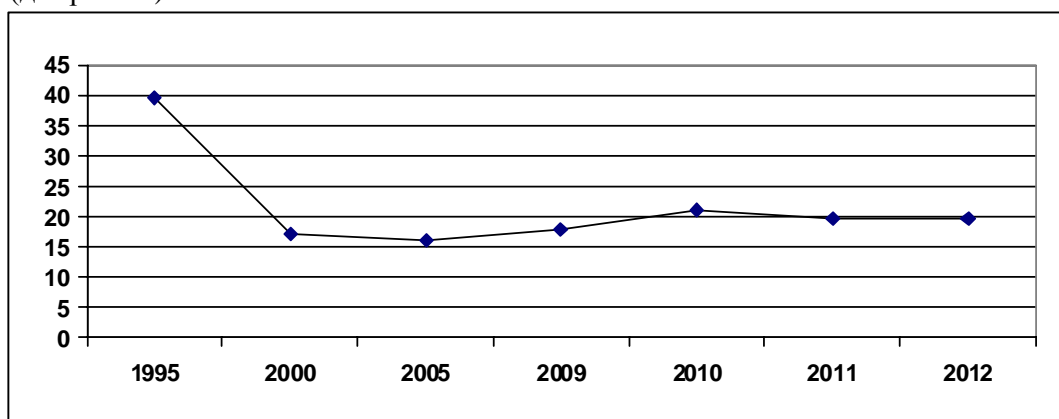
Аналіз даних свідчить про перерозподіл поголів'я овець між категоріями господарств. Якщо у 1991 р. сільськогосподарські підприємства утримували 90,7 % поголів'я, то у 2012 р. їх частка склала 26,1% [11,12,14]. (таб. 2).

Таблиця 2

Поголів'я овець в господарствах різних форм власності, тис. гол.

Рік	По всіх господарствах		Форми господарств			
			с.-г. підприємства		приватні господарства	
	Загальна кількість	Вівцематки і ярки	Загальна кількість	Вівцематки і ярки	Загальна кількість	Вівцематки і ярки
1991	7896,2	1171,7	7164,1	2811,4	732,1	439,6
1996	3209,3	1738,8	2420,7	1226,2	788,6	512,6
2001	963,1	593,5	412,4	242,7	550,7	350,8
2006	872,2	609,6	268,8	169,5	603,4	440,1
2010	1197,0	872,9	313,1	199,5	883,9	673,4
2011	1100,5	792,3	294,9	185,3	805,6	607,0
2012	1093,2	751,2	285,8	169,9	807,4	581,3

Не дивлячись на суттєве скорочення обсягів виробництва продукції вівчарства за період 1995-2012 рр., у 2012 р. порівняно з 2000 р. виробництво баранини зросло відповідно на 13,9 %. Така позитивна динаміка стала можлива завдяки збільшенню виробництва в особистих селянських господарствах [10,12,14] (діаграма 3).

Діаграма 3. Виробництво баранини в забійній масі за 1995–2012 рр.

Середньорічний настриг вовни від однієї вівці зменшився з 4,2 кг у 1995 р. до 3,1 кг у 2012 р. (на 1,1 кг, або 26%), що можна пояснити поганими умовами утримання, неналежним раціоном годівлі, несвоечасною стрижкою. Зниження продуктивності по настригу вовни свідчить про неконкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Щодо валового виробництва вовни, то можна помітити суттєвий занепад, адже воно зменшилося з 13,9 тис. т у 1995 р. до 3,9 тис. т у 2011 р., або у 4 рази [10,12,14] (таблиця 3).

Закупівельна ціна на баранину і вовну не покриває витрати на їх виробництво. Звідси і хронічна збитковість виробництва, рівень якої по баранині склав у 2012 р. – 29,5%, по вовні – 82,2%. Зауважимо, що збитковим виробництво баранини та вовни було у всіх організаційно-правових формах господарювання: господарських товариствах, приватних товариствах,

сільгоспкооперативах, недержавних і державних сільськогосподарських підприємствах [2,17].

Таблиця 3

**Виробництво вовни в господарствах різних форм власності
за 1995–2012 рр., тис.т**

Рік	По всіх господарствах	Форми господарств		
		С.-г. підприємства	Фермерські господарства	Приватні господарства
1995	13,9	9,7	0,07	4,2
2000	3,4	1,3	0,01	2,1
2005	3,2	0,7	0,07	2,5
2009	4,1	0,8	0,1	3,2
2010	4,2	0,7	0,13	3,5
2011	3,9	0,6	0,1	3,2
2012	3,7	0,5	0,1	3,1

Сучасне вівчарство сконцентроване головним чином у господарствах населення, які виробляють 94,3% баранини та 83,1% вовни від загального обсягу виробництва вовни в Україні [5,7].

Висновки

У галузі вівчарства необхідно вирішити такі основні проблеми:

- використовувати високопродуктивні породи і типи овець, які б забезпечували 2,0-2,5 кг. чистої вовни, 20-25 кг. м'яса в живій вазі;
- запровадити інтенсивне відтворення стада овець, при цьому мати питому вагу вівцематок у товарних господарствах 60 % і одержувати від 100 маток при відлученні 90-100 ягнят;
- сприяти створенню в районі сервісної служби по обслуговуванню вівцеферм різних форм власності у проведенні селекційно – племінної роботи, організації стрижки овець, оцінки її якості, підготовці та реалізації продукції вівчарства.

Головними причинами зниження виробництва продукції вівчарства в Україні є неповне використання генетичного потенціалу овець перспективних напрямів продуктивності, недостатність селекційного, технологічного і технічного забезпечення галузі вівчарства, особливо на невеликих вівцефермах, недосконалість процесів відтворення і вирощування здорового молодняка, інтенсивної відгодівлі ягнят, машинного доїння овець та переробки молока, швидкісного стриження, слабка розробка, недосконала первинна обробка та відсутність поглибленої переробки вовни у конкурентоспроможні вироби. В даний період в Україні недостатньо уваги приділяється організаційно-економічним заходам, залученню інвестицій, створенню інтегрованих формувань, організації ринку продукції вівчарства та відстоювання інтересів товаровиробників через відповідні професійні об'єднання та асоціації.

Відродження вівчарства неможливе без державної підтримки (у вигляді дотацій за поголів'я і приріст вівцематок і ярок старше 1 року), без удосконалення управління та організації виробництва у підприємствах, виробниках вівчарської продукції. Організаційна перебудова галузі повинна базуватися на основі створення нових виробничих колективних формувань, а

також індивідуальних фермерських, підсобних та особистих господарств. Основним виробником продукції вівчарства на перспективу мають бути сільськогосподарські підприємства, оскільки відновлення колишнього виробничого потенціалу галузі поки що не під силу фермерським, підсобним та особистим господарствам. Завдяки збільшенню виробництва баранини Україна може стати експортером даного виду вівчарської продукції і отримувати значні грошові надходження.

Література

1. Вівчарство України / Йовенко В. М., Польська О. Г. [та ін.] ; За редак. В. П. Бурката. – К. : Аграрна наука, 2006. – 614 с.
2. Вороненко В. І. Вівчарство України, стан та перспективи розвитку / Вороненко В. І., Йовенко В. М., Жарук П. Г. // Вівчарство : Міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Нова Каховка : «ПІЕЛ», 2007. – Вип. 34. – С. 3–7.
3. Вороненко В. І. Наукові основи сталого розвитку вівчарства / В. І. Вороненко // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 3–4. – С. 121–123.
4. Довідник з вівчарства / Вороненко В. І., Йовенко В. М., Польська П. І. [та ін.]. – Нова Каховка : ПІЕЛ, 2008. – С. 113–115.
5. Жарук Л. В. Аналіз конкурентноздатності вівчарських господарств в ринкових умовах / Л. В. Жарук, Л. С. Шелест // Вівчарство : Міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Нова Каховка : «ПІЕЛ», 2007. – Вип. 34. – С. 171–176.
6. Йовенко В. Н. Генофонд овець и свиной юга Украины по иммуногенетическим маркерам / Йовенко В. Н., Герасименко В. В., Плахотников А. Г. – Новая Каховка : ПІЕЛ, 2007. – С. 66–67.
7. Лукіна Г. І. Стан та проблеми розвитку вівчарства в Україні / Г. І. Лукіна // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 37–41.
8. Мороз В. А. Овцеводство и козоводство: Учебник. – Ставрополь: Изд-во СтГАУ «АГРУС», 2005. – 496 с.
9. Науково-технічні розробки в галузі тваринництва / Під редак. В. І. Вороненка. – Нова Каховка : «ПІЕЛ», 2006. – С. 166–168.
10. Петровська Т. М. Динаміка виробництва та реалізації продукції вівчарства / Т. М. Петровська // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 48–53.
11. Робин Дж. Берн. Эффективное использование результатов маркетинговых исследований. – М.: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 272 с.
12. Сільське господарство України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2012. – 386 с.
13. Сухарльов О. В. Вівчарство України, стан та прогноз стабілізації / В. О. Сухарльов, О. М. Гетманець // Вівчарство : Міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Нова Каховка : ПІЕЛ, 2007. – Вип. 34. – С. 77–79.
14. Тваринництво України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. – Київ, 2012. – 211 с.
15. Фізіолого-біохімічні основи живлення овець / Стапай П. В., Макар І. А., Гавриляк В. В. [та ін.]. – Львів : Лео-Бланк, 2007. – С. 5–8.

16. Шелест Л. С. Роль обігових коштів у формуванні конкурентноздатних вівчарських господарств / Л. С. Шелест // Ефективне тваринництво. – 2008. – №1. – С. 3–6.

17. Шелест Л. С. Управління галуззю вівчарства на основі витратно-цінового механізму / Науковий вісник „Асканія-Нова”. – Вип. 1. – 2008. – С. 245–253.

Summary

Mykytyn L., Binkevych V., Bilyk O.

**Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj**

CONSISTING AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SHEEP BREEDING OF UKRAINE

This article is considered functioning of industry of the sheep breeding in Ukraine, in particular dynamics of population and production of basic types of products, the estimation of modern prospects of development of the sheep breeding is also carried out.

Keywords: *sheep breeding, economy, breed, dynamics, development, population, wool, mutton.*

Рецензент – д.с.-г.н., професор Шаловило С.Г.